

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИЙМАЮЧОЇ КРАЇНИ

Досліджуються проблеми формування міжнародного фінансового капіталу. Визначаються існуючі та можливі напрями взаємовідносин між державою та об'єднаннями. Аналізуються шляхи розвитку та залучення міжнародного фінансового капіталу на території України.

Ключові слова: міжнародний фінансовий капітал, транснаціональні фінансово-промислові групи, держава, економічна відкритість.

Исследуются проблемы формирования международного финансового капитала. Акцентируются внимание на существующих и возможных направлениях взаимодействия государства и корпораций. Указываются пути развития и привлечения международного финансового капитала на территорию Украины.

Ключевые слова: международный финансовый капитал, транснациональные финансово-промышленные группы, государство, экономическая открытость.

This article examines the problem of establishing international financial capital. The existing and possible directions of the relations between the state and associations are identified in the paper. The main ways of development and involvement of the international financial capital in Ukraine are indicated.

Key words: international financial capital, transnational financial and industry groups, the state, economic openness.

Постановка проблеми. На межі XIX та XX століть паралельно з розвитком монополій, а в подальшому, починаючи з XX століття, під впливом процесу глобалізації світової економіки відбувається поглиблення господарських відносин на національному рівні, які в подальшому через постійні процеси укрупнення капіталу досягають міжнародного рівня. Розвиток підприємництва на наднаціональному рівні сприяє транснаціоналізації господарських відносин. В результаті з'являються нові форми угруповань, що тепер зачіпають не одну сферу виробництва, а кооперують різні за своєю суттю суб'єкти підприємницької діяльності і можуть поєднувати, наприклад, банківську та виробничу сфери.

В новому тисячолітті банківська сфера виходить за межі однієї країни плавно інтегруючись в економіку країн-сусідок та навіть займає важливе місце в економіці розвинутих країн. У свою чергу дрібні національні виробничі підприємства та компанії, не маючи змоги конкурувати через слабку розвиненість маркетингової стратегії, брак ресурсів, низьку якість, незначні обсяги виробництва й реалізації продукції, зазнають краху і переходять у власність великих корпорацій. Останні, об'єднуючись з транснаціональними банками, стають монополістами та отримують надприбутки. При цьому формується нова економічна категорія як «міжнародний фінансовий капітал».

Формування угруповань, де поєднується банківський та виробничий капітал, неможливе без державного впливу. Такі компанії мають значний вплив на формування економіки та політики країни, тому функціонування міжнародного фінансового капіталу розповсюджене в розвинутих країнах. Держави з ринками, що формуються тільки починають переймати досвід провідних країн і намагаються, проходячи складний шлях помилок та змін, розвивати власний фінансовий капітал та залучати міжнародний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями формування та управління фінансовим капіталом займалися такі відомі закордонні науковці, як Дж. Багваті, Р. Гільфердінг, Р. Коуз, а також вітчизняні: І. Іванченко, В. Ульянов (Ленін), В. Рудашевський, А. Суворов та ін. Однак зазначені науковці та їх дослідження, пов'язані з вивченням питань створення фінансового капіталу, недостатньо враховують специфіку його функціонування в країнах, що розвиваються та, насамперед, в Україні. Тому необхідним постає вивчення світового досвіду організації відносин між виробничим та банківським капіталами розвинутих країн, виявлення їх впливу на економіку держав та пристосування цього досвіду до українських реалій, що підкреслює актуальність даного дослідження.

Мета статті. Проведення аналізу функціонування міжнародного фінансового капіталу в розвинутих країнах, зазначення наслідків його діяльності для формування економік країн, а також викремлення шляхів та перспектив його імплементації на території України.

Виклад основного матеріалу. Формування міжнародного фінансового капіталу (МФК), як економічного елементу, відбулось на межі XIX–XX століть. Поява поняття належить таким відомим особам, як австрійсько-німецький марксист Р. Гільфердінг та радянський політичний та

державний діяч світового масштабу, відомий економіст та науковець В. Ульянов – Ленін. Однак вони мали протилежні погляди щодо тлумачення терміну. Р.Гільфердінг в своїй книзі «Фінансовий капітал. Новітня фаза в розвитку капіталізму» (1910 рік) писав, що фінансовий капітал – «це капітал у грошовій формі (банківський капітал), який у такий спосіб перетворений на промисловий» [1]. На його думку, формування фінансового капіталу полягало лише на основі банківського. В. Ленін вважав таке трактування неповним. В надрукованій в 1917 році праці «Імперіалізм як найвища стадія капіталізму» він головним чином наголошував, що основою формування фінансового капіталу була концентрація виробництва та, врешті решт, монополія. «Монополії, що виростають з концентрації виробництва; злиття чи зрощення банків з промисловістю – ось історія виникнення фінансового капіталу і зміст цього поняття» [4, с. 334]. Ленін наголошував, що фінансовий капітал в основному сформований з прибутку, який отримують фінансові структури в процесі реалізації операцій з цінними паперами (фіктивний капітал), а також від маніпулювання акціонерним капіталом. В якості акціонерного капіталу виступають права на власний капітал компанії та права на привласнення корпоративного прибутку. Вони надають власникам можливість володіти грошовою формою капіталу, з якого формується фінансовий.

З протилежною думкою виступив Дж. Багваті, який довів, що переваги високої міжнародної мобільності капіталу, які часто співвідносять з присутністю дочірніх установ та філій транснаціональних банківських груп, не є еквівалентними. Відкриття кордонів для потоків капіталу, на його думку, збільшує ризики для середовища приймаючих країн, а негативні наслідки від мобільності капіталу більші ніж переваги [11, с. 8].

Коуз Р. у своїх роботах пояснював організацію внутрішньогрупових ринків та ринків мезарівня, які почали формуватись всіма без винятку об'єднаннями, створеними на основі МФК наприкінці 80-х років.

Одними з найяскравіших представників МФК є фінансово-промислові групи (ФПГ). Доцільність створення ФПГ підкреслюється й сучасними науковцями. Так, російський науковець В.Д. Рудашевський визначав, що головна діяльність ФПГ спрямована на залучення, вкладення й концентрацію фінансових ресурсів в найбільш перспективних секторах власного бізнесу, що повинні сприяти розвитку організації як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках [6].

Аналізуючи роботу вітчизняного науковця А.В. Суворова, ми можемо погодитись, що залучення коштів на взаємовигідних умовах та розподілення (диверсифікація) фінансового ризику є провідними напрямками діяльності ФПГ [7].

На думку Іванченка І.С., однією з головних переваг функціонування ФПГ є спроможність залучати ресурси на вигідних для себе умовах. Головними причинами високої привабливості об'єднання для кредиторів є низький кредитний ризик, прозорість службової інформації [2]. З ним важко сперечатись, адже в час постіндустріального суспільства великі компанії є рушійною силою економіки і покликані скласти конкуренцію закордонним ТНК, маючи більше можливостей порівняно з окремими підприємствами.

Під впливом фінансової глобалізації змінюється система відносин між банківськими та виробничими структурами. Дедалі більшого розповсюдження на світовому ринку зазнають процеси приватизації, що також стають новим імпульсом для розвитку інтегральних зв'язків між промисловістю та банківськими структурами. Це спонукає до розширення на світовому рівні процесів, пов'язаних зі збільшенням кількості та якості міжнародного фінансового капіталу. Співпраця виробничих підприємств та банків в першу чергу розвертається за напрямками економії обігових засобів, оптимізації податкових зобов'язань, фінансових потоків.

Одними з найбільш ефективних форм об'єднання промислового та банківського капіталів вважаються фінансово-промислові групи (ФПГ), які бувають як національними, так і транснаціональними (ТФПГ). Різниця ТФПГ полягає в участі в об'єднанні юридичних осіб, що відносяться до юрисдикції інших країн [5, с.16].

Важливого значення функціонування ТФПГ набуває при формуванні конкурентоспроможності економіки. Адже, держава, будучи суб'єктом об'єднання, також є і приймаючою стороною. Виступаючи як один з найбільших акціонерів, держава прагне мати найбільші показники від взаємодії. Ці інтереси можна класифікувати за трьома показниками: макроекономічний, реформістський та підприємницький (рис.1).

Макроекономічний інтерес виражається в можливості розв'язку транснаціональною фінансово-промисловою групою задач стабілізації та розвитку економіки держави як цілісної системи та інших факторів, що пов'язані з системними національними та наднаціональними явищами.

Підприємницький (мікроекономічний) інтерес пов'язаний з залученням ТФПГ до внутрішньодержавних та внутрішньокорпоративних відносин: отриманням стабільного доходу, зменшення рівня безробіття та ін.

Реформаторський інтерес реалізується через можливість ТФПГ приймати участь в покращенні інноваційного розвитку держави, розвитку інституційних форм та ін. [8, с.123].

В свою чергу держава також має вплив на розвиток міжнародного фінансового капіталу. Вона повинна регулювати великомасштабний бізнес через ймовірність існування прогалів в ринкових механізмах. Тобто країна повинна виступати захисником державних інтересів та стримуючим фактором при виникненні загроз для національного виробника.

Рис.1. Інтереси держави як приймаючої сторони у функціонуванні ТФПГ (авторська розробка).

Будучи співвласником існуючих на ринках підприємств, вона приймає на себе ризик, пов'язаний з виконанням комерційної діяльності. Але доволі часто держава через свою слабку розвиненість має численну кількість проблем в державній політиці, що значно заважають вести міжнародну діяльність та зменшують можливість залучення міжнародного фінансового капіталу. До таких факторів можна віднести:

- 1) корупцію місцевих та центральних органів влади:
  - пошук шляхів обходу нових та існуючих правил в межах правового поля;
  - додаткові згоди з місцевими контролерами та урядовцями;
- 2) бюрократію;
- 3) невизначеність економічного середовища та відсутність довгострокової стратегії розвитку країни та підприємств;
- 4) невиконання запланованих проектів;
- 5) відсутність ефектвної системи руху капіталу;
- 6) недовіра до держави, уряду, працевлаштувачів, партнерів (інститути, що повинні зміцнювати партнерські відносини між підприємствами – аутсорсинг, різні альянси – лише формуються);
- 7) слабку мотивацію внутрішньокраїнового бізнесу до оновлення виробництва, а також введення нових технологій;
- 8) проблему вироблення промислової політики;
- 9) незавершеність формування нормативно-правової бази та відсутність незалежної судової влади.
- 10) великий податковий тягар;
- 11) обмеженість матеріальної інфраструктури;
- 12) проблеми, пов'язані з ліцензійними, митними та сертифікаційними процедурами;
- 13) труднощі при формуванні чітких умов отримання прав власності;
- 14) слабкий захист прав інтелектуальної власності та ін. [3, с.100].

Держава, виступаючи акціонером, прагне збільшити прибуток з метою скорочення дефіциту державного бюджету та має право вимагати від менеджерів збільшення ефективності виробництва та реалізації робочих місць. Однак, як суспільний інститут, що представляє інтереси своїх громадян, держава зацікавлена в збереженні робочих місць, забезпеченні пріоритету держзамовлення для випуску більш дешевих товарів для незаможних членів суспільства. Тож, держава, як власник, з одного боку, зацікавлена в зниженні податків, а з іншого – в їх зростанні.

Якщо описувати відношення місцевих органів влади (як акціонерів фінансово-промислових груп) до МФК, то їх турбує не так макроекономічна стабільність, як мікроекономічний стан процесів на території їх діяльності – стан окремих підприємств, оскільки від них залежить не лише формування місцевого бюджету, а також соціально-політична ситуація в регіоні. Найголовнішими питаннями стають збереження робочих місць, перерозподіл доходів на користь соціальної інфраструктури, своєчасна оплата праці та ін. Вони найчастіше беруть на свій баланс ту частину акціонерного товариства, що пов'язана з соціальними об'єктами. Найголовнішою метою при цьому стає забезпечення мобілізації ресурсів підприємства на розв'язок задач, пов'язаних з виживанням в сучасних економічних умовах.

Крім того, акціонерні підприємства обираючи між виплатою дивідендів та зростанням оплати заробітної плати, можуть надати перевагу останній, що призведе до зростання грошового обігу та збільшення місцевого бюджету за рахунок податку на прибуток. В такому випадку, незалежно від місця проживання акціонерів, фінансові ресурси залишаться в регіоні.

Сучасний економічний стан в Україні, що характеризується фінансовою нестабільністю, слабкою підтримкою промисловості, відсутністю постійної нормативної бази обумовлює необхідність перегляду багатьох соціально-економічних та політичних засад. Українська економіка потребує модернізації на інноваційних засадах, що виступає одним із найголовніших умов підтримки економіки в процесі глобалізації та стає необхідним елементом збереження її конкурентоспроможності. Україна знаходиться на етапі інтеграції національного фінансового ринку, в результаті чого змінюються відносини конкуренції та структура багатьох партнерських дій.

Саме тому наприкінці ХХ століття постало питання щодо підвищення ступеня відкритості економічної системи для міжнародної конкуренції. Індикатором відкритості ринку є рівень залучення прямих іноземних інвестицій, який розраховується як частка ПІІ у ВВП [9] (табл. 1).

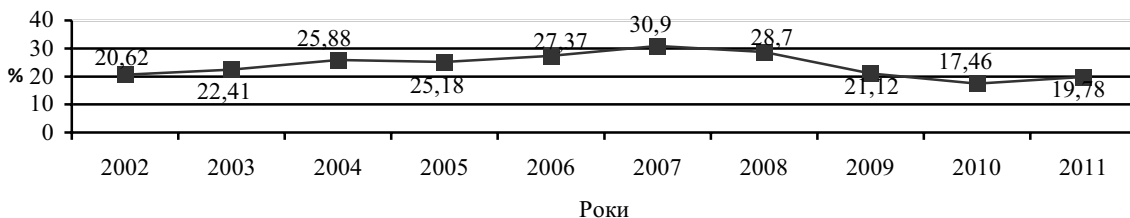
На основі даних побудуємо графічну інтерпретацію (рис.2). Як видно з рисунка, економічна відкритість не мала постійних тенденцій. До 2004 року спостерігалось стабільне зростання показника відкритості. В 2005 році відбувається невелике зменшення, головною причиною стала політична ситуація в країні, яка не сприяла залученню додаткового капіталу з-за кордону. Пік інвестиційних надходжень та відповідно найбільший показник економічної відкритості припадає на 2007 рік.

Таблиця 1. Дані для розрахунку індексу економічної відкритості України.

Рік	ВВП, млрд. дол.	Прямі інвестиції, млрд. дол.
2002	225,8	46,563
2003	267,3	59,899
2004	345,1	89,314
2005	441,5	111,174
2006	544,2	148,972
2007	720,7	222,679
2008	948,1	272,074
2009	913,3	192,878
2010	1 082,60	189,061
2011	1 314,00	259,932

Джерело: [10].

З 2008 до 2010 року через глобальну економічну кризу показники зменшуються, але вже з 2011 року спостерігається покращення ситуації. В результаті відбулось зростання кількості фінансового капіталу в межах економіки країни.

Рис. 2. Індекс відкритості ринку капіталу України.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [10].

Підвищення рівня інвестиційної складової відкритості економіки є фактором розвитку внутрішнього ринку України. Він має позитивні наслідки для залучення іноземного капіталу та сприяє реструктуризації економіки, в межах виробничого сектора, сприяє отриманню додаткових коштів для оновлення основних фондів, створює нові робочі місця, надає перспективні можливості для розвитку інфраструктури, має позитивні наслідки для інноваційного розвитку підприємства та впроваджує ефективні методи управління ним, в межах держави стримує інфляційні процеси за допомогою розширення виробництва та ін.

Варто відмітити, що через вплив кризи, що розпочалась у 2008 році, спостерігалось падіння коефіцієнтів конкурентоздатності промислового виробництва, блокування інвестиційного процесу. Саме в таких випадках особливого значення набувають ТФПГ. На перший план виходить законодавча база, що повинна сприяти інтегруванню та перегрупованню промислового, банківського та торгового капіталів. Вона повинна представляти можливості для активізації великих можливостей та інтересів, що полягають в сутності створення ТФПГ. Однак, станом на 2012 рік, не існує єдиної остаточної нормативно-правової бази для функціонування ФПГ та ТФПГ в Україні. Тому не виключено, що значний розвиток фінансово-промислових угруповань може відбуватись без сталих для них форм та правил, і навіть без використання терміну «ФПГ».

Підсумовуючи можна зазначити, що в ХХІ столітті роль держави на міжнародному рівні має велике значення. Адже держава виступає як суб'єкт міжнародних відносин, а також є захисником внутрішніх та зовнішніх інтересів національних виробників та громадян країни. В той час загострення глобальної конкуренції, високі темпи зростання міжнародних фінансових потоків, інтерналізація банківської діяльності змушують країни пристосовуватись до стандартів і змінювати внутрішні устрої. Слабкі інституції потребують нововведень та іноді навіть допомоги не лише з боку держави, а також від розвинутих країн. В результаті цього відбувається переплетіння економік та побудова внутрішніх державних устроїв на основі найкращих прикладів закордонного досвіду.

Висновок. Розглядаючи економічний розвиток країн через призму фінансових відносин можна підсумувати, що в результаті розвитку фінансової глобалізації для багатьох держав (особливо з ринками, що розвиваються) постала необхідність формування об'єднань не лише банківського характеру, а також і поєднання банківського та виробничого капіталів. В результаті такої діяльності в країнах формується новий вид капіталу – фінансовий.

Актуальнішою для розвитку країн стає умова залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів. Задля цього необхідними є розробка шляхів та методів їх приваблення до економіки країни, які залежать від особливостей змісту та структури національного фінансового капіталу та економіко-соціокультурних передумов його виникнення в певній державі. Адже шлях формування фінансового капіталу залежить від форми ведення державної політики країни залежно від рівня її розвитку.

Залучення міжнародного фінансового капіталу має велику низку позитивних наслідків для розвитку приймаючої країни. Адже він сприяє її інноваційному та інвестиційному розвитку, підвищує добробут нації, збільшує надходження до бюджету країни та областей. В той же час існують й негативні наслідки, що в разі слабкості країни спричинені поглиненням національного фінансового капіталу міжнародним (зокрема при формуванні фінансового сегменту в ФПГ можливе поглинання міжнародним банком національних комерційних банків), при формуванні високотехнологічного об'єднання через залучення закордонних висококваліфікованих кадрів можливе збільшення національного безробіття та ін. Для максимального ліквідування впливу негативних наслідків на національну економіку, необхідне втручання держави.

Крім того, проаналізувавши економічну ситуацію в Україні, можна зазначити, що потрібні невідкладні реформи, направлені на збільшення відкритості ринку капіталу, підвищення стійкого економічного зростання, також актуальне якісне вдосконалення організаційно-економічних та правових засад створення та функціонування ФПГ, в діяльності яких переплетені інтереси різних суб'єктів господарювання: державних та приватних, великих та малих, фінансово-кредитних та промислових.

Література

1. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. Исследование новейшей фазы в развитии капитализма [Текст] / Р. Гильфердинг; перевод с нем. И. И. Степанова-Скворцова. – М. : Изд. соц. - экон. лит., 1959. – 492с.
2. Иванченко И. С. Проблемы и специфика акционирования предприятий оборонно-промышленного комплекса [Текст] / И. С. Иванченко // Юридический вестник Ростовского государственного экономического университета. – 2003. – №2 (26). – С.19–24.
3. Кузнецова Т. В. О влиянии государства на финансово-промышленные группы в России [Текст] / Т. В. Кузнецова // Вестник Омского университета. Сер. «Экономика». - 2008. – №3. – С. 99–102.
4. Ленин В. И. Полное собрание сочинений [Текст] / В.И. Ленин. – Изд. 5-е. – М. : Политиздат, 1962. – Т.27. – 643 с.
5. Ленский Е.В. Транснационализация капитала / Е.В. Ленский; Под ред. О. Н. Сосковца. – Мн.: Армита – Маркетинг, Менеджмент, 2001. – 326 с. (Серия «Мировая экономика»).
6. Рудашевский В. Д. Финансово-промышленная группа (ФПГ) – новая инвестиционная структура финансового рынка России [Текст] / В. Д. Рудашевский // Теория и практика проведения реформ: Сб. тр. Ин-та системного анализа Российской академии наук. – М.: УРСС, 1995. – С. 64–79.
7. Суворов А. В. Финансово-промышленные группы и стабилизация российской экономики [Текст] / А. В. Суворов // Финансы и кредит. – 1999. – №2. – С.13–19.
8. Юнаев Ю. М. Противоречивость системы интересов субъектов ФПГ [Текст] / Ю. М. Юнаев // Вестник ОГУ. – №9. – 2005. – С. 119–124.
9. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: Монографія. Частина 2, 2008 / Геєць В. М. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-natsionalnaya-ekonomika/prioriteti-natsionalnogo-ekonomichnogo.html>
10. Державний комітет статистики України, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. Цитовано за версією сайту на 1.09.2012.
11. Bhagwati J. The capital myth: the difference between trade in widgets and trade in dollars / J. Bhagwati // Foreign Affairs. – 1998. – X277. – P.1–12.